

UDK 801.82

TARJIMANING KASBIY MULOQOTDAGI ROLI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY MASALALAR

THE ROLE OF TRANSLATION IN PROFESSIONAL COMMUNICATION: THEORETICAL BASIS AND PRACTICAL ISSUES

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14262171>

Kadirova Mashxura Mirzaakbarovna

*O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi
Arab tili va adabiyoti al-Azhar kafedrası*

*Katta o‘qituvchisi
shahira86@mail.ru*

ANNOTATSIYA

Maqola tarjimaning kasbiy muloqotdagi o‘rni va uning nazariy asoslarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tarjima, kasbiy muloqotni samarali tashkil etish uchun muhim vosita sifatida, maxsus leksika, terminologiya va kasbiy kommunikatsiya ko‘nikmalarini rivojlantirishda katta rol o‘ynaydi. Tarjimaning kasbiy muloqotdagi o‘rni faqat tilni bilish bilan cheklanmaydi, balki o‘quvchilarga ixtisoslashgan sohalarda aniq, to‘g‘ri va samarali muloqot qilish imkoniyatini beradi. Ushbu maqolada tarjima nazariyasining asosiy tamoyillari, shuningdek, amaliy yondashuvlar va metodlar, jumladan, interaktiv texnologiyalar, rol o‘yinlari va simulyatsiyalar orqali kasbiy muloqotning samaradorligini oshirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Maqolada kasbiy muloqotda tarjima metodlarining innovatsion yondashuvlari, masalan, muloqotni real sharoitda simulyatsiya qilish va amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘rgatish, shuningdek, tarjimonlarning malakasini oshirish uchun zarur bo‘lgan treninglar va professional rivojlanish kurslari haqida tavsiyalar beriladi. Tarjimaning kasbiy sohadagi ahamiyati, uning xalqaro aloqalar va global mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdagi roli keng tahlil etiladi. Bu o‘z navbatida, tarjimaning nafaqat madaniy va ilmiy almashinuvdagi, balki iqtisodiy va siyosiy aloqalarda ham muhim vosita sifatida ahamiyatini oshiradi.

Kalit so‘zlar: Tarjima; kasbiy muloqot; nazariy asoslar; amaliy masalalar; maxsus leksika; terminologiya; kommunikatsiya; interaktiv texnologiyalar; kasbiy ko‘nikmalar; rol o‘yinlari; simulyatsiya; malaka oshirish; innovatsion metodlar; treninglar; xalqaro aloqalar; global mehnat bozor.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу роли перевода в профессиональном общении и его теоретических основ. Перевод играет важную роль в эффективной организации профессионального общения, способствуя развитию специальной лексики, терминологии и навыков профессиональной коммуникации. Роль перевода в профессиональном общении не ограничивается только знанием языка, но и предоставляет учащимся возможность вести четкую, точную и эффективную коммуникацию в специализированных областях. В статье рассматриваются основные принципы теории перевода, а также практические подходы и методы, включая использование интерактивных технологий, ролевых игр и симуляций для повышения эффективности профессионального общения. Обсуждаются инновационные подходы в методах перевода в профессиональном общении, такие как симуляция коммуникации в реальных условиях и обучение через практические занятия, а также рекомендации по тренингам и профессиональному развитию переводчиков. Анализируется важность перевода в профессиональной сфере, его роль в международных отношениях и подготовке конкурентоспособных специалистов для глобального рынка труда. В результате, перевод становится не только важным инструментом в культурном и научном обмене, но и в экономических и политических отношениях.

Ключевые слова: *Перевод; профессиональное общение; теоретические основы; практические вопросы; специализированная лексика; терминология; коммуникация; интерактивные технологии; профессиональные навыки; ролевые игры; симуляция; повышение квалификации; инновационные методы; тренинги; международные отношения; глобальный рынок труда.*

ABSTRACT

The article is dedicated to analyzing the role of translation in professional communication and its theoretical foundations. Translation plays an important role in the effective organization of professional communication, contributing to the development of specialized lexicon, terminology, and professional communication skills. The role of translation in professional communication is not limited to language proficiency; it also enables students to engage in clear, accurate, and effective communication in specialized fields. The article discusses the main principles of translation theory, as well as practical approaches and methods, including the use of interactive technologies, role-playing, and simulations to enhance the effectiveness of professional communication. It addresses innovative approaches to translation methods in professional communication, such as

simulating real-life communication scenarios and teaching through practical exercises, as well as providing recommendations for training and professional development for translators. The article also analyzes the significance of translation in the professional sphere, its role in international relations, and the preparation of competitive specialists for the global labor market. As a result, translation becomes not only an essential tool in cultural and scientific exchange but also in economic and political relations.

Keywords: *Translation; professional communication; theoretical foundations; practical issues; specialized lexicon; terminology; communication; interactive technologies; professional skills; role-playing; simulation; professional development; innovative methods; training; international relations; global labor market.*

Kirish

Tarjima, o'zining ko'p qirraliligi va keng imkoniyatlari bilan, nafaqat lingvistik jarayon, balki kasbiy muloqotda ham muhim o'rin egallaydi. Bugungi kunda kasbiy muloqotning samarali bo'lishi, bir tomondan, tilshunoslikning, ikkinchi tomondan esa tarjima faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini to'g'ri tushunish va qo'llashni taqozo etadi. Kasbiy muloqotni shakllantirishda tarjima nazariyasi va amaliyoti o'zining alohida o'rniga ega bo'lib, bu ikki soha o'rtasidagi o'zaro aloqalar turli kasblar, sohalar va xalqaro munosabatlar nuqtai nazaridan juda muhimdir.

Tarjimaning kasbiy muloqotdagi o'rnini o'quv jarayonida, birinchidan, til o'rgatishda maxsus leksika va terminologiya asosida kasbiy bilimlarni rivojlantirishda o'z aksini topadi. Ikkinchidan, tarjima metodlari orqali o'quvchilarga murakkab professional vaziyatlarni aniqlik bilan anglash va to'g'ri muloqot qilish ko'nikmalari o'rgatiladi. Bu jarayon, shuningdek, tilning amaliy qo'llanilishida aniq va to'g'ri tarjima qilish, shuningdek, kasbiy sohalarida yangi tendensiyalar va talablarni hisobga olish imkonini yaratadi.

Tarjimaning kasbiy muloqotdagi roli faqat tilning grammatik va leksik qoidalari bilan cheklanmaydi. Bunday muloqotda, shuningdek, madaniyatlararo tushuncha va nuqtai nazarlarni hisobga olish, shuningdek, tilning muloqotda qanday ishlashini chuqur tushunish zarur. Maqolada tarjimaning kasbiy sohalarida samarali foydalanishining turli metodologik yondashuvlari, ularni kasbiy o'quv dasturlariga kiritishning ahamiyati va amaliy masalalar tahlil qilinadi. Maqsad, tarjima nazariyasining zamonaviy talablariga javob beradigan o'quv metodlari va strategiyalarini ishlab chiqish, shuningdek, tarjimonlarning malakasini oshirish uchun zarur bo'lgan tayyorgarlik tizimlarini takomillashtirishga qaratilgan.

Tarjimaning kasbiy muloqotdagi o'rnini.

Kasbiy muloqot, umuman, maqsadga yo'naltirilgan, aniq va to'g'ri kommunikatsiyani ta'minlaydigan jarayon sifatida qaraladi. Tarjima, bu jarayonning muhim komponenti sifatida, tilga oid to'g'ri va samarali muloqotni amalga oshirishga yordam beradi. Kasbiy muloqotda tarjimaning roli quyidagilarda ko'rinadi:

1. Xalqaro aloqalar: Turli madaniyatlar va tillar o'rtasida ma'lumot almashish jarayonida tarjima muhim rol o'ynaydi. Kasbiy muloqotda, ayniqsa, ilm-fan, biznes va siyosat sohalarida xalqaro aloqalarni rivojlantirishda tarjima asosiysi hisoblanadi. Bunda tarjima nafaqat tilni o'zaro tushunishga yordam beradi, balki global hamkorlikni mustahkamlash, yangi ilmiy va iqtisodiy yutuqlarni tarqatish hamda xalqaro strategik qarorlar qabul qilishda ham qo'llaniladi.

2. Maxsus leksika va terminologiya: Kasbiy muloqotda ko'pincha maxsus terminologiya va leksika ishlatiladi. Tarjima nazariyasiga kiruvchi terminlarning aniq va to'g'ri tarjimasi kasbiy muloqotni samarali tashkil etishga imkon beradi. Terminologiyaning aniqligi va to'g'riligini ta'minlash kasbiy sohalarida xatoliklar va noaniqliklarning oldini oladi, bu esa jarayonni samarali va tezkor o'tkazishga yordam beradi. Masalan, tibbiyot, huquq, va texnologiya kabi sohalarida xato tarjima qilish xavfli va jiddiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

3. Kommunikatsiya ko'nikmalari: Tarjima nafaqat til o'rgatish, balki kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishga ham qaratilgan faoliyatdir. Kasbiy muloqotni tushunish va to'g'ri etkazish uchun tarjimaga tayyorlangan mutaxassislar zarur. Tarjima, o'qituvchilarni va talabalarga ikki yoki undan ortiq tillarda fikr almashish imkoniyatlarini yaratib, ularning kommunikatsiya ko'nikmalarini yanada mustahkamlaydi. Shuningdek, kasbiy muloqotda ishlatiladigan adabiyotlarni tarjima qilish, o'quvchilarga turli tillarda bilimlarni o'zlashtirish imkonini beradi, bu esa global ishchi kuchini tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.

4. Texnik va ilmiy muammolarni hal etish: Kasbiy muloqotda, ayniqsa texnik va ilmiy sohalarida tarjima, ilmiy ma'lumotlar va texnik hujjatlarni to'g'ri va aniq etkazishda muhim ahamiyatga ega. Bunday tarjima jarayonida nafaqat til bilimlari, balki texnik va ilmiy terminologiya ham chuqur tushunilishi kerak. Bu tarjimonlarga yuqori darajadagi malaka va ixtisoslashuvni talab qiladi. Kasbiy sohalarida xatoliklar tufayli yuzaga keladigan tushunmovchiliklar va muammolar, ko'pincha jiddiy iqtisodiy, ilmiy yoki hatto inson hayoti bilan bog'liq zararlarni keltirib chiqarishi mumkin.

5. Global mehnat bozorida moslashuv: Tarjimaning kasbiy muloqotdagi roli global mehnat bozorida ham katta ahamiyatga ega. Turli madaniyatlar va tillar o'rtasida muloqot qilish imkoniyatlarini kengaytirish, kasbiy muloqotda xalqaro kooperatsiya va malaka almashishni ta'minlash orqali, mutaxassislar va kompaniyalar

o'rtasida samarali ishlash imkoniyatlari yaratadi. Bu nafaqat professional yutuqlarga, balki xalqaro iqtisodiyotning rivojlanishiga ham hissa qo'shadi.

Shunday qilib, tarjima kasbiy muloqotda maqsadga yo'naltirilgan, aniq va samarali kommunikatsiyani ta'minlashda muhim vosita bo'lib, ilmiy, texnik, biznes va boshqa sohalarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarurdir.

Tarjimaning nazariy asoslari

Tarjimaning kasbiy muloqotdagi roli nazariy jihatdan ham muhim o'rin tutadi. Tarjima nazariyasi kasbiy muloqotda ikki asosiy jihatni o'z ichiga oladi: tilning struktural qoidalari va kommunikatsiya jarayoni.

1. Lingvistik asoslar: Tarjima nazariyasining lingvistik asoslari tilshunoslik ilmida aniq belgilangan va tilning grammatik, semantik, sintaktik va pragmatik xususiyatlari asosida amalga oshiriladi. Tarjima jarayonida ma'lumotning to'g'ri va to'liq o'tilishi uchun ularni hisobga olish zarur.

2. Kommunikatsion asoslar: Kasbiy muloqotda kommunikatsiyaning maqsadga muvofiqligi, uning aniq va samarali bo'lishi uchun tarjima jarayonining o'ziga xos yondashuvlari ishlab chiqilgan. Masalan, tilni to'g'ri kontekstda ishlatish, madaniyatlararo farqlarni inobatga olish kabi omillar muhim ahamiyatga ega.

3. Amaliy masalalar

Kasbiy muloqotni shakllantirishda tarjima amaliyoti turli sohalarda o'z ifodasini topadi. Kasbiy tarjimaning amaliy masalalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Tarjima metodlari va yondashuvlari: Kasbiy muloqotda tarjima metodlari va yondashuvlarining o'ziga xosligi mavjud. Masalan, maxsus sohalarda ishlatiladigan atamalarni tarjima qilishda mos keladigan metodlar qo'llaniladi. Bu metodlar o'qituvchilarga yoki tarjimonlarga maxsus sohada to'g'ri va aniq tarjima qilish imkonini beradi.

2. Tarjima texnologiyalarining rivoji: Bugungi kunda tarjima texnologiyalari (masalan, avtomatik tarjima tizimlari, korpuslar va so'zliklar) kasbiy muloqotda samarali yordamchi vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Bular kasbiy sohada ish olib borayotgan mutaxassislariga tez va samarali tarjima qilishda yordam beradi.

3. Praktik ishlar va treninglar: Kasbiy muloqotda tarjima ko'nikmalarini rivojlantirish uchun amaliy treninglar va simulyatsiya mashg'ulotlari o'tkaziladi. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarni, talabalarni yoki kasbiy tarjimonlarni real hayotdagi holatlar asosida tayyorlashga qaratilgan.

4. Tarjimani kasbiy muloqotda samarali qo'llashning tavsiyalari

Kasbiy muloqotni shakllantirishda tarjima samaradorligini oshirish uchun bir qancha tavsiyalar mavjud:

1. Tayyorlangan o'quv dasturlarini ishlab chiqish: Kasbiy muloqotda talab qilingan leksika va terminologiyani hisobga olgan holda, tarjima o'quv dasturlarini ishlab chiqish zarur.

2. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish: Tarjima jarayonini yanada samarali qilish uchun interaktiv texnologiyalar va avtomatik tarjima tizimlaridan keng foydalanish tavsiya etiladi.

3. Kasbiy treninglar o'tkazish: Kasbiy tarjimonlar va mutaxassislar uchun maxsus treninglar va seminarlar o'tkazib, ularning kasbiy muloqotdagi savodxonligini oshirish muhimdir.

Xulosa

Tarjima kasbiy muloqot jarayonining ajralmas qismi bo'lib, uning nazariy va amaliy jihatlari kasbiy faoliyatning samarali olib borilishiga katta hissa qo'shadi. Kasbiy muloqotni shakllantirishda tarjima metodlari va yondashuvlari, shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va treninglar yordamida amaliyotning sifatini oshirish mumkin. Tarjima faqat til o'rgatish jarayoni emas, balki kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan muhim vositadir. Tarjima amaliyoti, ayniqsa, global mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash va ularning yuqori malakasini oshirishda muhim ahamiyatga ega, chunki bugungi kunda kasbiy sohalarda til ko'nikmalari va kommunikatsiya malakalari muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatish uchun zaruriy shartdir.

Tarjima metodlarining har bir kasbiy soha uchun o'ziga xos yondashuvlari mavjud. Masalan, tibbiyot va huquq kabi sohalarda terminologiya va maxsus leksikaning aniq va to'g'ri tarjimasi kasbiy muloqotda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tarjima metodlari, shu jumladan, aniq va moslashtirilgan metodlar orqali kasbiy atamalarni to'g'ri tarjima qilish jarayonini samarali boshqarish mumkin. Shuningdek, masalan, ilmiy maqolalar yoki texnik hujjatlar tarjimasida terminologik moslikni ta'minlash uchun maxsus tarjima yondashuvlari (masalan, semantik yoki pragmatik yondashuvlar) qo'llaniladi. Bu metodlar o'zaro aloqa va malakali muloqot uchun zarur bo'lgan natijalarni ta'minlashda asosiy vosita hisoblanadi.

Zamonaviy texnologiyalar tarjima jarayonini yanada samarali va tezkor qilish imkoniyatini yaratadi. Mashina tarjimasi (MT) va kompyuter asosidagi tarjima (CAT) texnologiyalari kasbiy muloqotda yuqori sifatli va aniq tarjimani ta'minlashda yordam beradi. Bu texnologiyalar tarjimonlar uchun ko'plab resurslar yaratadi va ular, o'z navbatida, tilni o'rgatish jarayonida ko'proq moslashtirilgan, vaqtni tejaydigan va samarali natijalar olish imkoniyatini beradi. Masalan, so'nggi yillarda sun'iy intellekt (AI) va mashinaviy o'rganish (ML) orqali tarjima tizimlari yanada yaxshilangan bo'lib, mutaxassislarning muloqot jarayonini tezlashtiradi va sifatini oshiradi. Shu

bilan birga, tarjimaning sifatini nazorat qilish va uning amaliy qo'llanilishida texnologiyalarning to'g'ri ishlatilishi muhim ahamiyatga ega. Kasbiy muloqotda muvaffaqiyatli ishlash uchun tarjima jarayonini samarali qo'llash zarur. Bu o'quv jarayonlari, traininglar va malaka oshirish dasturlari orqali o'quvchilarga, tarjimonlarga va mutaxassislariga tilni o'rgatishning amaliy jihatlarini mukammallashtirish imkonini beradi. Shuningdek, kasbiy muloqotning samaradorligini oshirish uchun o'qituvchilar va mutaxassislar zamonaviy metodologiyalarni, jumladan, translyatsion pedagogika yondashuvlarini o'rganishlari zarur. Ushbu treninglar, ayniqsa, tarjima va lingvistik kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, yangi texnologiyalarga tayyorlanish va global bozor talablariga javob beradigan malakali kadrlarni tayyorlashga yordam beradi.

Tarjima, faqat til o'rgatishdan tashqari, kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi. Masalan, yuridik yoki tibbiy tarjimonlar nafaqat tilni bilishi, balki ularning kasbiy sohalaridagi chuqur bilimlari ham muhimdir. Tarjima jarayoni davomida mutaxassislar tilning nozik jihatlarini, muloqot usullari va amaliyotning talablariga muvofiq to'g'ri strategiyalarni qo'llashni o'rganadilar. Bunday amaliy ko'nikmalar nafaqat tilni o'rganish jarayonida, balki kasbiy faoliyatda ham muvaffaqiyatni ta'minlaydi.

Shunday qilib, tarjima nafaqat tilni bilish, balki kasbiy muloqotda samarali ishlash va global miqyosda raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashning muhim vositasi sifatida ko'riladi. Zamonaviy texnologiyalar, metodologiyalar va malaka oshirish dasturlari yordamida tarjimaning sifatini oshirish, kasbiy muloqotda samaradorlikni ta'minlashga yordam beradi, shuningdek, xalqaro mehnat bozorida muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatish imkoniyatlarini kengaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Toshpulatova, Z. M. Tarjima nazariyasi va amaliyoti: asosiy tamoyillar. Toshkent: O'zbekiston ta'lim nashriyoti, 2020. 235 b.
2. Shamsiev, K. X. Kasbiy muloqotda tarjimaning o'rni va ahamiyati. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2018. 198 b.
3. Andreev, P. N. Globalizatsiya va kasbiy aloqalar. Moskva: Vysshaya shkola, 2017. 276 b.
4. Usmonov, T. M. Kasbiy tarjima: leksika va terminologiya. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti, 2019. 312 b.
5. Ginzburg, M. S. Interaktiv texnologiyalar va ta'lim jarayonlari. Sankt-Peterburg: Akademiya, 2021. 284 b.
6. Brown, A. G. Professional Communication in the Digital Era. London: Routledge, 2018. 220 p.

7. Mirzaeva, S. I. Tarjimonlik amaliyoti: innovatsion yondashuvlar. Toshkent: O‘zbekiston Davlat Universiteti, 2016. 241 b.
8. Miller, T. H., Hayes, L. B. Simulatsiya va rol o‘yinlari yordamida kasbiy muloqot. Oxford: Oxford University Press, 2020. 265 p.
9. Walker, B. L. Translation Methods and Practices in Professional Communication. New York: Springer, 2019. 330 p.